Atribucije

Mikulić, Valentina

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:342300

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište J.J. Strossmayera Osijek
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij Psihologija

Valentina Mikulić

Atribucije

Završni rad

Mentor:
doc. dr. sc. Daniela Šincek

Osijek, 2015.

SADRŽAJ

1. UVOD 3
2. MODELI ATRIBUCIJE 5
2.1. MODEL KOVARIJACIJE 5
2.2. MODEL ATRIBUCIJE POSTIGNUĆA 6
2.2.1. ATRIBUIRANJE POSTIGNUĆA U INTERPERSONALNOM OKRUŽENJU 8
2.3. TEORIJA RELACIJSKIH ATRIBUCIJA 9
2.3.1. ULOGA RELACIJSKIH ATRIBUCIJA U PROŠIRENJU MODELA KOVARIJACIJE 10
2.3.2. ULOGA RELACIJSKIH ATRIBUCIJA U PROŠIRENJU MODELA POSTIGNUĆA 12
3. ATRIBUCIJSKE PRISTRANOSTI 13
3.1. OSNOVNA ATRIBUCIJSKA POGREŠKA 13
3.2. RAZLIKA IZVOĐAČ/PROMATRAČ 14
3.3. ATRIBUCIJE U VLASTITU KORIST 15
3.4. KRAJNJA ATRIBUCIJSKA POGREŠKA 17
3.5. KULTURALNE RAZLIKE U ATRIBUCIJSKIM PRISTRANOSTIMA 18
4. ZAKLJUČAK 20
5. LITERATURA 22

SAŽETAK

Među najznačajnijim modelima atribucije ističu se Kelleyjev model kovarijacije koji opisuje kako ljudi koriste informacije o dosljednosti, različitosti i suglasnosti pri stvaranju uzročnih atribucija nekog ponašanja ili događaja, kao i Weinerov model atribucije postignuća čija je svrha utvrđivanje specifičnih kognitivnih, emocionalnih i ponašajnih posljedica procesa atribuiranja. Vremenom su stvoreni noviji modeli atribucija, a jedan od njih je i teorija relacijskih atribucija, iz koje je uz unutarnji i vanjski lokus uzročnosti proizašao i treći: *relacijske atribucije.* Relacijske atribucije predstavljaju objašnjenja koja akter formira tako da uzrok nekog događaja smješta unutar odnosa kojeg ima s nekim drugim pojedincem. Drugim riječima, one se ne mogu svesti na postupke samo jedne osobe zasebno, već zahvaćaju značajke odnosa koje mogu biti usmjerene ili na zadatak ili na osobu. Primjena sva tri navedena modela očituje se u širokom rasponu osobnih i formalnih interpersonalnih i/ili međugrupnih odnosa. Važno područje atribucija predstavljaju i atribucijske pristranosti, tj. uzročna objašnjenja promatrača koja sustavno odstupaju bilo od normativnog standarda koji bi trebao predstavljati racionalnu obradu informacija ili od objašnjenja koja su stvorili drugi promatrači. Osnovni cilj rada je upoznati čitatelja s procesom atribuiranja, atribucijskim pristranostima, kao i najznačajnijim modelima u području atribucija, u svrhu dubljeg i šireg razumijevanja te primjene tog područja psihologije u različitim životnim okruženjima.

Ključne riječi: model kovarijacije, model atribucije postignuća, relacijske atribucije, atribucijske pristranosti

SUMMARY

Kelley’s covariation model which describes how people use the information about consistency, distinctiveness and consensus while forming causal attribution of certain behavior or situation stands out as one of the most significant models of attribution, as well as Weiner’s attribution theory of achievement motivation whose purpose is to determine specific cognitive, emotional and behavioral consequences of attributional process. Over the time newer models of attribution were made. One of them is the theory of relational attributions, which proposes that there is not only internal and external locus of causality, but also a third locus: relational attributions. Relational attributions refere to the made by a focal individual that locate the cause of an event

within the relationship he has with another person. In other words, they can't be based on the actions of just one person, but on the characteristics of a relationship which can be directed either on the task or the person. The use of all three models can be seen in a wide range of personal and formal interpersonal and intergroup relations. Attribution biases are an important area of attributions. They are the observers causal explanations that systematically deviate from either the normative standard that should represent the rational processing of information, or the explanations made by other observers. The aim of this paper is to familiarize the reader with the process of attribution, attribution biases, as well as the most significant models in the field of attribution, with the purpose of deeper and wider understanding of the use of that field of psychology in diferent life surroundings.

Key words: covariation model, attribution theory of achievement motivation, relational attributions, attribution biases

1. UVOD

Naš je socijalni svijet ispunjen mnogobrojnim informacijama koje svakodnevno utječu na našu percepciju, kogniciju, emocije i ponašanje. Pri susretu s takvim informacijama, ljudi posvećuju mnogo vremena i energije pokušavajući objasniti ponašanje drugih ljudi i događaja. Područje socijalne percepcije proučava kako ljudi stvaraju dojmove i donose zaključke o drugim ljudima (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Uz proučavanje neverbalne komunikacije i implicitnih teorija ličnosti, bogat izvor informacija na temelju kojih je moguće objasniti okolinu proizlazi iz atribucija, tj. zaključaka ili značenja koje pripisujemo ponašanju ili događaju. Atribucijska teorija je oblik „naivne“ ili „zdravorazumske“ psihologije koju je osmislio Fritz Heider (1958; prema Brooks i Clarke, 2011) kako bi objasnio kako ljudi interpretiraju događaje ili motive drugih ljudi, kao i način na koji je njihovo ponašanje pod utjecajem stvorenih interpretacija. Prema postavkama Heiderove atribucijske teorije, ljudi imaju urođenu sklonost činiti njihovu okolinu smislenom, pri čemu se ponašaju kao znanstvenici-amateri koji shvaćaju druge povezujući zajedno elemente njihovog ponašanja. Kroz uporabu atribucija ljudi žele (iznova) uspostaviti kontrolu nad njihovim životima te poboljšati sposobnost predviđanja budućih događaja, zbog čega pri suočavanju s određenim događajima teže određivanju njihovog uzroka, kao i odgovornosti za događaj (Kelley, 1971; Thibaut i Walker, 1975; prema Eberly, Holley, Johnson i Mitchell, 2011). Atribucije odgovornosti bave se time tko je odgovoran i treba snositi krivnju za događaj, dok se uzročne atribucije odnose na percepciju toga tko ili što je prouzrokovalo događaj (Fincham i Jaspars, 1980: prema Ra, Cha, Hyun i Bae, 2013). Jedan od najvrednijih nalaza u području atribucija proizlazi iz Heiderovog dihotomiziranja uzroka ponašanja ili događaja. Naime, ukoliko se donese zaključak da se osoba ponaša na određeni način zbog nečega u vezi te osobe, tj. njene dispozicije, riječ je o unutarnjoj atribuciji uzroka. S druge strane, ukoliko se donese zaključak da se osoba ponaša na određeni način zbog nečega vezano uz situaciju a ne dispoziciju pojedinca, govorimo o vanjskoj atribuciji (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Drugi značajan doprinos Heidera je njegova spoznaja da unatoč tomu što ponašanje može biti prouzrokovano vanjskim faktorima, ljudi se nerijetko odlučuju za pristrano stvaranje unutarnjih atribucija jer pretpostavljaju da ponašanje reflektira svojstveni karakter pojedinca, a ne situaciju (Ra, Cha, Hyun i Bae, 2013). Ta je spoznaja bila temelj za daljnje proučavanje atribucijskih pristranosti koje ljudi čine. Može se reći da su Heiderovi nalazi definirali područje socijalne percepcije, a njegovo je nasljeđe još uvijek vrlo vidljivo u suvremenim istraživanjima. Cilj je ovog rada upoznavanje nekih od najutjecajnijih atribucijskih modela koji su nastali na temelju Heiderovog pionirskog rada u području atribucija, kao i nekih

novijih, potencijalno značajnih modela, čija je svrha produbiti trenutna saznanja. Uz to, također će se podrobnije objasniti priroda atribucijskog procesa, kao i nastajanje te održavanje atribucijskih pristranosti. Područje atribucija vrijedno je proučavanja jer čini neophodnu osnovu za razumijevanje i razvijanje ne samo socijalne, već i drugih područja psihologije. U prilog tomu idu najnovija saznanja čije se implikacije očituju u mnogobrojnim interpersonalnim i intergrupnim odnosima, što će se u daljnjem tekstu i dokazati.

2. MODELI ATRIBUCIJE

Iako djeluju istoznačno, teorije atribucije i atribucijske teorije odnose se na objašnjavanje različitih dimenzija atribucijskog procesa. Teorije atribucije objašnjavaju kako ljudi oblikuju atribucije vlastitog i tuđeg ponašanja na temelju specifičnih antecedenata, tj. prethodnog iskustva, informacija, uvjerenja, motivacije i sl. S druge strane, atribucijske teorije bave se utjecajem atribucija na pojavu specifičnih ponašajnih, emocionalnih i kognitivnih posljedica. U nastavku će se prikazati najznačajniji

2.1. MODEL KOVARIJACIJE

Harold Kelley razvio je teoriju atribucije u kojoj je proširio postavke Heiderove teorije uzročnih atribucija. Naime, Kelley se svojoj teoriji usmjerio na to kako kako ljudi određuju uzrok vlastitog i tuđeg ponašanja ili događaja. Njegov glavni doprinos je spoznaja da pri stvaranju dojma o nekoj osobi uočavamo i razmišljamo o više dimenzija koje čine informaciju, što je temeljna postavka modela kovarijacije (Aronson, Wilson i Akert, 2005). Pema modelu, ljudi zaključuju o uzročno posljedičnoj vezi ako je uzok prisutan uvijek kad je prisutan i efekt i obratno, ako izostaje uvijek kad je uzrok odsutan. Dakle, ukoliko postoji kovariranje u događaju ili ponašanju, osoba će stvoriti zaključak o njihovu uzroku. Informacije o kovarijaciji dobijamo na temelju tri dimenzije: *dosljednosti, različitosti i suglasnosti*. Informacija o dosljednosti odnosi se na stupanj u kojem je događaj ili ponašanje dosljedno onom u prethodno sličnom kontekstu: ako se netko ponaša slično u usporednim situacijama, onda je konzistentnost visoka. Informacija o različitosti pokazuje stupanj u kojem je trenutno ponašanje ili događaj jedinstveno za određenu osobu ili situaciju: ako se ponašanje ili događaj očituje u različitim situacijama, onda je različitost niska. Konačno, informacija o suglasnosti upućuje na stupanj u kojem je ponašanje ili događaj rasprostranjeno: ako većina ljudi iskusi događaj ili ponašanje, onda je suglasnost visoka (Eberly, Holley, Johnson i Mitchell, 2011). Ukoliko promatrano ponašanje ili događaj ima visoku dosljednost te nisku suglasnost i različitost, atribuirat ćemo mu unutarnji uzrok. S druge strane, ako su sve tri informacije podudarne, tj. dosljednost, suglasnost i različitost su visoke, donjet ćemo vanjsku atribuciju o ponašanju ili događaju. Kelleyev model ima široku primjenu, i potvrđen je u mnogobrojnim istraživanjima. Tako Mitchell, Green i Wood (1981; prema Semin i Fiedler, 1996) pronalaze korištenje informacija o kovarijaciji nadzornika pri stvaranju atribucija o njihovim zaposlenicima. Budući da slaba izvedba posebno zahtjeva

odgovor nadzornika ili organizacije, oni stvaraju uzročne atribucije takve izvedbe. Konkretno, nadzornik u području medicinske skrbi koji primjećuje da medincinska sestra propušta postaviti bočnu ogradu na pacijentov krevet koristi informacije o suglasnosti (stavljaju li druge medicinske sestre ogradu ili ne), dosljednosti (je li ograda uvijek spuštena ili samo u ovoj prilici) i različitosti (propušta li medicinska sestra obavljanje ostalih zadataka ili samo ovog). Ukoliko bi medicinska sestra dosljedno zanemarivala postavljanje ograde kao i druge obaveze, te bi se rijetko koja druga zaposlenica ponašala tako, nadzornici bi bili skloni pripisati takvo ponašanje medicinskoj sestri a ne situaciji.

Model kovarijacije pretpostavlja racionalno i logičko donošenje uzročnih atribucija, što je i potvrđeno u nekim istraživanjima, no Kelley smatra kako ljudi često pogrešno pripisuju uzrok ponašanja ako su drugi mogući uzroci već otprije poznati (Myers, 2008). Uz to, pokazano je kako se ljudi prilikom atribuiranja više oslanjaju na informacije o dosljednosti i različitosti nego suglasnosti te da nemaju uvijek relevantne informacije o sve tri dimenzije koje su im potrebne za kvalitetno atribuiranje (Aronson, Wilson, Akert, 2005).

2.2. MODEL ATRIBUCIJE POSTIGNUĆA

Bernard Weiner razvio je atribucijski model koji je ostavio značajan utjecaj na suvremenu psihologiju i njenu primjenu. On je, naime, koristeći postavke Kelleyjevog modela, razvio model atribucije usmjeren na područje uspjeha i postignuća. Ono što je značajno u navedenom modelu je Weinerova usmjerenost na posljedice stvaranja atribucija, što model čini jedinom do sad objavljenom atribucijskom teorijom. Weiner (2005; prema Peterson i Schreiber, 2012) je smatrao kako je osobna motivacija pod utjecajem procesa putem kojih pojedinci teže razumjevanju sebe tvoreći uzročne atribucije vlastitog postignuća. Atribucije koje tvore variraju na tri dihotomne dimenzije: *lokus, stabilnost i kontrolabilnost,* a svaka od njih može utjecati na kognitivne i emocionalne reakcije, koje direktno stvaraju ponašajne odgovore (Weiner, 1985; prema Eberly, Holley, Johnson i Mitchell, 2011). Lokus se odnosi na mjesto uzroka određenog događaja, a može biti internalni (pojedinac uzrok ponašanja ili događaja pripisuje sebi) i eksternalni (pojedinac uzrok ponašanja ili događaja pripisuje vanjskim faktorima). Dimenzija stabilnosti odnosi se na to je li uzrok stabilan ili promjenjiv od situacije do situacije. Konačno, kontrolabilnost se odnosi na pojedinčevu mogućnost kontrole ishoda izvedbe, a povezana je s procjenom odgovornosti i namjere (Weiner 2005; prema Peterson i Schreiber, 2012). Uz to, Weiner i sur. (1971; prema Eberly, Holley, Johnson i Mitchell, 2011) dodaju i četvrtu dimenziju,

globalnost, na temelju koje pojedinac procjenjuje je li uzrok ishoda globalan, tj. očekuje se u svim situacijama ili je specifičan za trenutačan ishod. Lokus je povezan s ponosom i sramom zbog uspjeha ili neuspjeha, a stabilnost je povezana s očekivanjima buduće uspješnosti. Kombinacija kontrolabilnosti i lokusa predviđa krivnju ili sram zbog neuspjeha, kao i očekivanje buduće uspješnosti (Weiner, 1986, 2005; prema Peterson i Schreiber, 2012).

Važna postavka ovog atribucijskog modela je da će se opažač selektivno usmjeriti, kao i inhibirati, one informacije vezane uz zadatak koje su u skladu s njihovim uobičajenim načinom rezoniranja, što je također poznato kao atribucijski stil. Pojam atribucijski stil koristi se kako bi se objasnilo zašto ljudi pokazuju dosljedne razlike u vrsti atribucija koje stvaraju tijekom rezoniranja uzroka (Abramson, Seligman, i Teasdale, 1978; Fiske i Taylor, 1991; Jones i Nisbett, 1972; Peterson i Villanova, 1988; Weiner, 1985; prema Yeigh, 2007). Za osobe koje imaju tedenciju da loše događaje objašnjavaju internalnim, globalnim i stabilnim uzrocima smatra se da imaju negativni atribucijski stil, dok osobe koje objašnjavaju loše ishode vanjskim, specifičnim i nestabilnim uzrocima imaju pozitivni atribucijski stil. Za osobe koje imaju negativni atribucijski stil postoji povećani rizik da postanu depresivne nakon negativnog događaja jer će vjerojatno imati depresivne atribucije za te događaje, tj. globalne, internalne i stabilne. Takve atribucije povećavaju vjerojatnost razvoja bespomoćnih očekivanja vezanih uz sebe i budućeg postignuća (Abramson, Dykman i Needles, 1991; prema Kurtović, 2007). Nalazi istraživanja potvrđuju važnost atribucijskog stila u formiranju očekivanja budućih ishoda. Prema teoriji se očekuje da će pripisivanje neuspjeha osobnoj sposobnosti (internalno, stabilno, nekontrolabilno) dovesti do srama i očekivanja nastavka neuspjeha u budućnosti, dok atribuiranje neuspjeha nedostatku osobnog truda (internalno, nestabilno, kontrolabilno) obično dovodi do krivnje i očekivanja budućeg uspjeha uz ulaganje većeg truda. Uspjeh pripisan osobnoj sposobnosti vodi do osjećaja ponosa i očekivanje budućeg uspjeha, dok pripisivanje uspjeha osobnom trudu također vodi do ponosa, ali se budući uspjeh očekuje samo ukoliko se uloži jednak trud (Weiner, 1986; prema prema Peterson i Schreiber, 2012). U skladu s navedenim, u istraživanju studentske populacije potvrđeno je da za studente koji pripisuju uspjeh stabilnim uzrocima postoji veća vjerojatnost očekivanja uspjeha u budućnosti, dok za one koje atribuiraju neuspjeh stabilnim uzrocima postoji veća vjerojatnost očekivanja opetovanih budućih neuspjeha (Peterson, 1992, 2002; prema Peterson i Schreiber, 2012).

2.2.1. ATRIBUIRANJE POSTIGNUĆA U INTERPERSONALNOM OKRUŽENJU

Atribuiranje neuspjeha nedostatku sposobnosti ili pak truda dovest će do različitih posljedica i u interpesonalnom okruženju. Hareli i Weiner (2002; prema Peterson i Schreiber, 2012) ističu kako se pripisivanje neuspjeha tuđem nedostatku sposobnosti smatra nekontrolabilnim, zbog čega se osoba s nedostatkom sposobnosti ne smatra odgovornom, i izaziva sućut, a ne ljutnju kod drugih. S druge strane, neuspjeh atribuiran tuđem neulaganju truda smatra se kontrolabilnim, zbog čega se osoba koja nije uložila trud smatra odgovornom za namjeran utjecaj na ishode i, posljedično, izaziva ljutnju kod drugih. Nadalje, uspjeh pripisan trudu izaziva osjećaj zahvalnosti jer je druga osoba odgovorna za trud i namjerno je utjecala na ishod. Što se tiče očekivanja vezanih uz budućnost u interpersonalnom kontekstu, Weiner (1994; prema Peterson i Schreiber, 2012) nalaže da ako pripisujemo tuđi neuspjeh nedostatku sposobnosti, očekujemo jednaki ishod i u budućnosti jer je sposobnost stabilna i nekontrolabilna. Suprotno tomu, ako atribuiramo nečiji neuspjeh neulaganju truda, očekivat ćemo poboljšanje jer je trud nestabilan i kontrolabilan. Uloga atribucija u suradničkom kontekstu značajno je kompleksnija jer ovisi o velikom broju varijabli: ishodu aktivnosti (uspjeh/neuspjeh), atribucijama vezanih uz sebe i partnera (npr, sposobnost i trud) i percipiranim dimenzijama atribucija (lokus, stabilnost i kontrolabilnost), tj. atribucijskom stilu. Peterson i Schreiber (2012) nalaze da su emocije i buduća očekivanja funkcija individualne sposobnosti i truda, jednako kao i partnerove sposobnosti i truda. Također, ističu kako postoji razlika u prediktorima posljedica vezanih uz individualni i suradnički uspjeh u zadatku. Studenti koji su uložili slab trud u suradničkom projektu očekuju više ocjene u budućnosti nego njihovi partneri. Suprotno tomu, studenti s niskom sposobnošću nisu se razlikovali od studenata s visokom sposobnošću u njihovim budućim očekivanjima. Takvi nalazi mogu biti značajni u školskom kontekstu, gdje bi učitelji trebali uzimati u obzir navedeno pri formiranju radnih grupa kako bi im se pospješio uradak.

No, važnost procesa atribuiranja ne očituje se samo u stvaranju specifičnih posljedica vezanih uz radno okruženje, već i u interpersonalnim odnosima. Tako postoje mnogobrojni nalazi o činiteljima koji stvaraju razliku između sretnih i nesretnih parova. Pouzdan prediktor nezadovoljstva, pa čak i razvoda, je globalni atribucijski stil koji naglašava stabilne, internalne i nekontrolabilne uzroke koji se pripisuju partneru, što potiče nezadovoljstvo i partnerske konflikte. Posebno nepovoljan obrazac atribuiranja uključuje globalne, dispozicijske atribucije partnerovog negativnog i vlastitog pozitivnog ponašanja, u usporedbi sa stvaranjem vanjskih i

specifičnih atribucija partnerovog pozitivnog i vlastitog negativnog ponašanja (Semin i Fiedler, 1996). Nadalje, odluka o pomagačkom ponašanju također je usko vezana uz proces atribuiranja. Ukoliko situaciji u kojoj se nalazi osoba s potrebom za pomoći atribuiramo eksternalne uzroke koji su nekontrolabilni, poput prirodnih katastrofa, u nama će se izazvati osjećaj suosjećanja koji će nas navesti na pomaganje. S druge strane, ukoliko istu situaciju pripišemo intrernalnim uzrocima, poput lijenosti, u nama se neće probuditi osjećaj suosjećanja te nećemo pružiti pomoć (Myers, 2008).

2.3. TEORIJA RELACIJSKIH ATRIBUCIJA

Teorija atribucije pretpostavlja da pri odgovaranju na pitanje „zašto“ ljudi primarno razlikuju internalna i eksternalna objašnjenja, tako tvoreći lokus uzročnosti nekog događaja. Kao što je prethodno navedeno, viđenje uzroka događaja internalno ili eksternalno sustavno utječe na buduća ponašanja, motivaciju, mišljenje i emocije (Weiner, 1985; prema Peterson i Schreiber, 2012). Svakodnevno smo u interakciji s drugim pojedincima, radnim timovima ili grupama, a budući da socijalni kontekst uvelike može otežati razgraničenje lokusa uzročnosti i viđenje uzroka isključivo kao internalnog ili eksternalnog, zbog čega se javila potreba za njegovom rekategorizacijom. Tako je na temelju novijih nalaza (Eberly, Holley, Johnson i Mitchell, 2011) ustanovljena je treća dimenzija lokusa: *relacijske atribucije*. Relacijske atribucije predstavljaju ona objašnjenja koja akter formira tako da uzrok nekog događaja smješta unutar odnosa kojeg ima s nekim drugim pojedincem.. One ne predstavljaju samo kombinaciju internalne i eksternalne atribucije, već su jedinstveno utemeljene u interakciji između dvoje partnera. Drugim riječima, relacijske atribucije pretpostavljaju da uzrok događaja nije niti akter niti situacija, već sam odnos aktera s drugim pojedincem.

Poticaj za uvođenjem relacijskih atribucija kao konstrukta proizlazi iz organizacijske psihologije, gdje kvaliteta interakcije među zaposlenicima predstavlja važan čimbenik radne uspješnosti. Relacijske atribucije tako mogu obuhvaćati one značajke odnosa koje su usmjerene na zadatak ili na osobu. Pojedinci koji stvaraju relacijske atribucije usmjerene na zadatak identificiraju uzrok događaja u elementima odnosa koji određuju izvedbu i uspješno izvršavanje zadatka (koordinacija, pravovremena razmjena informacija i pružanje konstruktivnih povratnih informacija). S druge strane, pojedinci koji stvaraju relacijske atribucije usmjerene na osobu uzroke događaja identificiraju unutar osobnih problema u odnosu koji nisu izravno povezani s izvedbom (različite vrijednosti, interpersonalni stilovi i preferencije). Na temelju prethodno

objašnjenih modela uočljivo je kako i Kelleyjev i Weinerov model otkrivaju složenost procesa atribuiranja. Unutar dijade, fokusne razine analize relacijskih atribucija, interakcije među partnerima mogu služiti kao potencijalni znakovi atribucijskog procesa koji zahtijevaju prisjećanje i odražavanje dinamičkih procesa koji su svojstveni svakom odnosu, i tako upotpuniti trenutna saznanja o procesu atribuiranja.

2.3.1. ULOGA RELACIJSKIH ATRIBUCIJA U PROŠIRENJU MODELA KOVARIJACIJE

Prethodno je navedeno kako informacije o dosljednosti, različitosti i suglasnosti pružaju osnovu za stvaranje internalnih ili eksternalnih atribucija. No, pitanje je, pod kojim uvjetima pojedinci stvaranju relacijske atribucije? Prema Eberlyju, Holleyju, Johnsonu i Mitchellu (2011), relacijske će se atribucije oformiti ako je suglasnost niska, a dosljednost i različitost visoke. Takva kombinacija pretpostavlja da je događaj utemeljen na interakciji među partnerima. Burton, Taylor i Barber (2014) su istražili povezanost zaposlenikovog relacijskog atribuiranja percipiranog nasilnog nadzora s percipiranom nepravdom te pretpostavili da će se takve atribucije oformiti kad zaposlenik vjeruje da nitko drugi nije nasilno tretiran od strane nazdornika, kad percipira da je takav tretman uobičajen i da nije bio slično tretiran od strane prethodnih nadzornika. No, rezultati njihovog istraživanja nisu pokazali povezanost relacijskih atribucija percipiranog nasilnog nadzora i percipirane nepravde. Mogućih razloga nepovezanosti je više, a jedan od njih je, kao što i sam Kelley navodi, da su ljudi često skloni pogrešno pripisivati uzrok ponašanja (Myers, 2008). Budući da je ovo relativno novo i neistraženo područje atribucija, buduća bi istraživanja mogla dati uvid u uvjete pod kojima relacijske atribucije nastaju i kako su povezane s percepcijom nekog događaja. Naime, percepcija dosljednosti, različitosti i suglasnosti događaja podložni su osobnoj interpretaciji, zbog čega nerijetko ne odražavaju objektivnu realnost. Ona atribucija koja prevladava i percipirana je najvjerojatnijom posljedično pobuđuje kognitivne, emocionalne i ponašajne odgovore, a javlja se kao funkcija različitih faktora, poput konteksta ili pojedinčevih osobina i stanja. Pod osobinama se podrazumijevaju različiti alati koji nam pomažu u snalaženju u socijalnom svijetu. Neki od njih su prethodna interpersonalna iskustva na temelju kojih se formiraju kognitivne mape koje uključuju predodžbe sebe i drugih, kao i različita očekivanja učinka interakcije. Naime, percepcija dosljednosti, različitosti i suglasnosti događaja podložni su osobnoj interpretaciji, zbog čega nerijetko ne odražavaju objektivnu realnost. Ona atribucija koja prevladava i percipirana je najvjerojatnijom posljedično pobuđuje kognitivne, emocionalne i ponašajne

odgovore, a javlja se kao funkcija različitih faktora, poput konteksta ili pojedinčevih osobina i stanja. Pod osobinama se podrazumijevaju različiti alati koji nam pomažu u snalaženju u socijalnom svijetu. Neki od njih su prethodna interpersonalna iskustva na temelju kojih se formiraju kognitivne mape koje uključuju predodžbe sebe i drugih, kao i različita očekivanja učinka interakcije. Još jedna dispozicijska razlika je jačina relacijske identifikacije koju pojedinci dožive u odnosu, a ona se odnosi na stupanj u kojem se pojedinac definira u terminima uloge koju ima u odnosu (Sluss i Ashforth, 2007; prema Eberly, Holley, Johnson i Mitchell, 2011). Kad im je odnos s drugima značajan, pojedinci mogu proširiti svoju definiciju sebe uključujući u nju i ulogu odnosa, zbog čega im je otežano razlikovati ili razdijeliti sebe od onih aspekata odnosa s partnerom koji su značajni za pojedinu ulogu u odnosu. Upravo zato je otežano pripisati uzroke događaja isključivo sebi ili partneru, zbog čega su pojedinci u takvim situacijama skloni razmotriti odnos u cjelini i procijeniti svaki događaj iz one perspektive koja razmatra što događaj znači za odnos.

Nadalje, iako neki pojedinci kronično o sebi razmišljaju u terminima međusobne povezanosti (npr. kroz odgoj ili kulturu), karakteristike situacije također mogu aktivirati relacijsku identifikaciju, posebno u organizacijskom kontekstu. Povećana interakcija i međuzavisnost između zaposlenika gledište je koje karakterizira današnje organizacijsko okruženje, a očituje se u radnim zadacima, povratnim informacijama o izvedbi, ponašanjima vezanim uz vodstvo i sl. Očito je kako je u pojedinim radnim situacijama međuzavisnost relativno niska i odnos nije u fokusu pažnje. No, u drugim su situacijama zadaci vezani uz izvedbu strukturirani tako da zaposlenici uvelike ovise o drugima pri formiranju osobnog ishoda (Eberly, Holley, Johnson i Mitchell, 2011). Poznavanjem postavki relacijskih atribucija mogu se objasniti okolnosti pod kojima su se vođe spremni uključiti radni odnos sa zaposlenicima. Uz to, stupanj međuzavisnosti bitna je odrednica atribuiranja uzroka i u neformalnim interpersonalnim odnosima. Tako nećemo jednako pripisati uzrok prijateljevog kašnjenja na dogovereni sastanak za kavu ili pak na ceremoniju vjenčanja ukoliko je u ulozi našeg vjenčanog kuma. Dakle, stupanj i vrsta međuovisnosti može varirati u svakom odnosu, ovisno o vrsti posla koji se treba završiti. Uz ovaj model koji je proširenje Kellyjevog identificirani su prethodnici relacijskih atribucija u različitim situacijama te su otkriveni teorijski mehanizmi na temelju kojih pojedinci mogu utjecati na atribucijski proces drugih u dijadi.

2.3.2. ULOGA RELACIJSKIH ATRIBUCIJA U PROŠIRENJU MODELA POSTIGNUĆA

Eberly, Holley, Johnson i Mitchell (2011) identificirali su jedinstvene kognitivne i emocionalne reakcije koje su praćene relacijskim atribucijama i objasnili kako relacijske atribucije mogu izazvati niz ponašanja orijentiranih na odnos. Naime, navedeni su autori proširili Weinerovu prvu dimenziju dodajući relacijski lokus uzročnosti. Relacijske su atribucije složene jer su oba pojedinca u odnosu činitelji tog odnosa i mogu inicirati promjene u njemu u bilo kojem trenutku. Osobe trebaju istovremeno razmotriti vlastite radnje, kao i one partnerove, i potencijalna ponašanja koja su iznad ovih. Relacijske atribucije vode do specifične vrste nesigurnosti: relacijske nesigurnosti. Tako se razlikuju tri vrste relacijske nesigurnosti: nesigurnost u sebe, nesigurnost u partnera i nesigurnost u odnos. Nesigurnost u sebe odnosi se se na dvojbu oko uključivanja u odnos i mogućnosti izvršavanja željenih radnji. Nesigurnost u partnera proizlazi iz nemogućnosti predviđanja partnerovih stavova, vrijednosti i ponašanja. Konačno, nesigurnost u odnos usmjerena je da dijadu u cjelini, a obuhvaća dvosmislenost koju ljudi iskuse glede statusa odnosa i njihove percepcije odnosa. Nadalje, vjerojatno je da će relacijske atribucije kao reakcija na negativne događaje proizvesti osjećaj tjeskobe, i to iz dva razloga. Prvo, takvi događaji predstavljaju prijetnju stabilnosti odnosa, a nesigurnost oko prirode interakcije sa značajnim drugim prijeti pretpostavci o ljudskoj sposobnosti predviđanja i kontrole vlastitog života, kao i potrebi za sigurnošću u odnosu i okolini. Drugo, prijetnja od maladaptivnog ili pogošanog odnosa kosi se s urođenom ljudskom potrebom za pripadnošću. Stvaranje relacijskih atribucija kao odgovor na negativne životne događaje povećava vjerojatnost prekida odnosa. Tako, one vjerojatno vode do osjećaja tjeskobe oko toga kako poboljšati odnos i nastaviti ostvarivati vlastite ciljeve i potrebe.

Weiner je u svojim radovima istaknuo kako atribucije igraju značajnu ulogu u formiranju pojedinčevog očekivanja uspjeha i, posljedično, njegovu motivaciju za daljnjim ulaganjem truda. No, dok je cilj Weinerovog rada bio predvidjeti usmjerenje ili količinu truda, relacijske atribucije pružaju jedinstvenu mogućnost ne samo odrediti izraženost ili jačinu motivacije, već i identificirati specifična ponašanja na temelju kojih se takve atribucije javljaju. Dok internalne atribucije u dijadi potiču promjene u sebi, a eksternalne atribucije stvaraju mogućnost promjene drugih ili situacije, relacijske će atribucije vjerojatno motivirati promjenu odnosa kako bi se postigli željeni ciljevi. Pri stvaranju takvih atribucija, oni koji atribuiraju obratit će pažnju na one elemente odnosa koji se mogu poboljšati, pri čemu će prepoznati potrebu za popravljanjem

nečega na relacijskoj razini. Dakle, relacijske su atribucije jedinstvene po tomu što su povezane sa shemama odnosa, stoga oni koji atribuiraju postaju svjesniji potencijalnih ponašanja povezanih s poboljšavanjem ili zadržavanjem odnosa (Eberly, Holley, Johnson i Mitchell, 2011).

3. ATRIBUCIJSKE PRISTRANOSTI

U kontekstu atribucija, pristranost se odnosi na činjenicu da socijalni promatrači ponekad dolaze do uzročnih objašnjenja koja sustavno odstupaju bilo od normativnog standarda koji bi trebao predstavljati racionalnu obradu informacija ili od objašnjenja koja su stvorili drugi promatrači (Semin i Fiedler, 1996). Takvo, iluzorno razmišljanje, obično se javlja kao popratna pojava strategije ljudskog mozga koja teži pojednostavljenju složenih informacija. Perceptualni mehanizmi ovog tipa generalno stvaraju korisne predodžbe o svijetu, no ponekad mogu dovesti i na krivi put. Iako sveprisutne, atribucijske pristranosti u svojoj vrsti i zastupljenosti variraju ovisno o individualnim i grupnim razlikama. Budući da su ih ljudi većinom nesvjesni, otkrivanje i razumijevanje atribucijskih pristranosti može rezultirati racionalnijom i točnijom obradom informacija (Myers, 2008). U ovom će se odjeljku iznjeti neke od najzastupljenijih atribucijskih pristranosti, kao i kulturalne razlike u njihovoj izraženosti.

3.1. OSNOVNA ATRIBUCIJSKA POGREŠKA

Učestao problem s atribucijama je da pri objašnjavanju ponašanja drugih ljudi nerijetko podcjenjujemo utjecaj situacije uz istovremeno precjenjivanje stupnja u kojem ponašanje odražava individualne osobine i stavove, a ta je pojava poznata kao osnovna atribucijska pogreška (Myers, 2008). Prisutnost spomenute pogreške potvrđena je mnogim empirijskim nalazima, a klasično istraživanje u tom području proveli su Jones i Harris (1967; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005), na temelju kojeg su ustanovili da ljudi ustraju u donošenju unutarnjih atribucija čak i kad je situacijski pritisak na ponašanje aktera očit. Jedan od razloga zašto ljudi čine osnovnu atribucijsku pogrešku leži u perceptivnoj istaknutosti, tj. usmjeravanju na osobu a ne na situaciju oko nje pri objašnjavanju njenog ponašanja. Budući da imamo vrlo malo informacija o prethodnim situacijskim uzrocima, osoba postaje izuzetno perceptivno upadljiva te ono što primjećujemo čini se logičnim i razumnim uzrokom opaženog ponašanja. Ovakav proces atribuiranja može potpomoći i stvaranje stereotipa. Tako Dawes (1994; prema Semin i Fiedler, 1996) smatra da istaknutost negativnih i ekstremnih primjera ovisnika o drogama može utjecati

na pristranost percepcije donositelja pojedinih zakona o cijeloj grupi i rezultirati negativnim stavovima prema programima poput opskrbe sterilnim iglama za intravenozno unošenje droge u svrhu sprječavanja daljnjeg širenja virusa HIV-a. Razlog toga je što se zanemaruju specifični situacijski uzroci te se svi ovisnici smatraju sličnima, a generalno ponašanje im se objašnjava širokim osobnim karakteristikama. Drugi razlog formiranja osnovne atribucijske pogreške leži u činjenici da ljudi prilikom atribuiranja prolaze kroz proces u dva koraka. Prvo se automatski donosi unutarnja atribucija, pretpostavljajući da je ponašanje osobe izazvano nečim u vezi osobe. Taj se korak obrade odvija brzo i spontano, a kako bi se prešlo na drugi korak u kojem se svjesno analiziraju i mogući situacijski uzroci ponašanja, potrebno je uložiti više truda. Ukoliko su tijekom objašnjavanja ponašanja pojedinci ometeni ili preopterećeni, ljudi neće prijeći na drugi, zahtjevniji korak, što je nerijetko i slučaj (Aronson, Wilson, Akert, 2005).

Slično je i s intuitivnim vjerovanjem da drugi ljudi čine osnovnu atribucijsku pogrešku pri procjenjivanju našeg ponašanja. Naime, u istraživanju Van Bovena, Kamade i Gilovicha (1999; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005) pokazano je kako su ispitivači procjenjivali ispitanike u skladu s načinom njihovog odgovaranja (altruistično/ sebično), iako su znali da su ispitanici od eksperimentatora dobili napisane odgovore koje trebaju pročitati. Uz to, ispitanici i svjedoci točno su predvidjeli kako će ih ispitivači procijeniti, pozitivno ili negativno, tj. znali su da će se pojaviti osnovna atribucijska pogreška. Štoviše, precijenili su jačinu unutarnjih atribucija koje će ispitivači stvoriti o ispitanicima. Takva intuitivna vjerovanja pri kojima se precjenjuje stupanj u kojem su naši postupci i izgled uočljivi drugima još se nazivaju efekt reflektora.

3.2. RAZLIKA IZVOĐAČ/PROMATRAČ

Teoretičari atribucija ističu kako druge promatramo iz drukčije perspektive nego što opažamo sebe. Dok smo ponašanje drugih skloni vidjeti uvjetovano njihovim dispozicijama, za vlastito ćemo ponašanje češće koristiti situacijske atribucije o tome zašto smo nešto učinili, a ta se pojava zove razlika izvođač/promatrač (Aronson, Wilson, Akert, 2005). Do nje dolazi jer su nam perceptivno istaknuti drugi ljudi, objekti i događaji, zbog čega ne obraćamo toliko pozornost na sebe. Posljedično, kad izvođač i promatrač razmišljaju o uzroku određenog ponašanja, zavedeni su informacijom koja im je najistaknutija: promatraču je to izvođač, a izvođaču situacija. To je primjetio Storms (1973; prema Myers, 2008) u svojem istraživanju gdje su promatrači atribuirali više dispozicijskih karakteristika opažanom izvođaču, dok su izvođači bili skloniji vlastitom ponašanju pripisivati značajke situacije. No, kad im je putem videosnimke dana mogućnost vidjeti

vlastito ili tuđe ponašanje iz druge perspektive, stvarali su drukčije, tj. obrnute atribucije. Da perspektiva može značajno utjecati na stvaranje atribucija, dokazuje činjenica da su ljudi skloniji percipirati priznanje osumnjičenika iznuđenim ukoliko su policijski intervju promatrali kroz kameru usmjerenu na detektiva, dok su priznanje percipirali iskrenijim ukoliko je kamera bila usmjerena na osumnjičenika (Lassiter i sur. 1986, 2005; prema Myers, 2008). Baxter, Marcae, Manstead, Stradling i Parker (1990; prema Semin i Fiedler, 1996) pronalaze razlike u atribuiranju prometnih prekršaja vozača, pri čemu postoji sklonost vozača pripisivanju vlastitih prekršaja situacijskim faktorima, uz istovremeno pripisivanje istog ponašanja drugih vozača njihovoj osobnosti. Ti nalazi pokazuju kako je jedan dio primjećene hostilnosti vozača prema drugim vozačima na cesti ima svoje korijene u atribucijskoj pristranosti, stoga osvješćivanje o procesu nastajanja pristranosti može smanjiti vozačku hostilnost. Isto tako, poznavanje razlika u percipiranju izvođača i opažača može imati implikacije i u interpersonalnim i međugrupnim odnosima. Primjerice, Fiedler, Semin i Koppetsch (1991; prema Semin i Fiedler, 1996) pronalaze da, neovisno o valenciji, postoji općenita sklonost da se romantičnog partnera opisuje u apstraktnijim terminima (npr. arogantan, dobroćudan) nego sebe. Tako, pristranost u perspektivi može se uočiti upravo kroz stil jezičnog izražavanja, koji je odraz procesa atribuiranja. Cerutti (2010) je istražio varijacije u prezentiranju odgovornosti za prouzročavanje i ublažavanju problema globalne klime u televizijskom informativnom programu triju velikih država: Kine, SAD-a i Kanade. Nalazi upućuju kako su mediji iz tih zemalja na sličan način ukratko opisali uzročnu odgovornost za klimatke promjene, no uvelike su se razlikovali po lokusu odgovornosti koji pripisuju događajima, kao i isticanju moralnosti, globalne pravde i nacionalne efikasnosti u riješavanju problema. Sve navedeno upućuje na to da ukoliko se međugrupni ili interpersonalni odnosi žele modificirati, potrebno je poboljšati jezično izražanje koje reflektira atribucije i tako smanjiti utjecaj pristranosti.

3.3. ATRIBUCIJE U VLASTITU KORIST

U situacijama kada postoji prijetnja samopoštovanju, ljudi su skloni donositi atribucije u vlastitu korist, tj. pri objašnjavanju svog uspjeha pridavati zasluge unutarnjim, dispozicijskim uzrocima, a pri objašnjavanju neuspjeha okrivljavati vanjske, situacijske uzroke (Aronson, Wilson, Akert, 2005). Budući da je samopoštovanje povezano s kompetetivnošću, koristan izvor informacija o atribucijama u vlastitu korist proizlazi iz profesionalnog sporta. Sportaši, naime, često umjesto logičnih, koriste samopodržavajuće uzročne atribucije. Samopodržavajuće strategije dijele se na one koje jačaju ego (pripisivanje svih uspjeha unutarnjim uzrocima) i one koje zaštićuju ego

(pripisivanje svih neuspjeha vanjskim uzrocima). Iako je svaka osoba, u određenoj mjeri, sklona koristiti samopodržavajuću strategiju, postoje interindividualne razlike u njenom korištenju. Tako, neke osobe rijetko pribjegavaju toj strategiji, većinom prihvaćajući odgovornost za svoja djela, dok drugi nalaze utješnim odbaciti osobnu odgovornost za posljedice kako bi zaštitili svoj osjetljivi ego (Cox, 2005). Postoji i razlika ovisno o igračevoj vještini, iskustvu i vrsti sporta kojim se bavi. Tako su Roesch i Amirkhan (1997; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005) pronašli da su manje iskusni kao i izuzetno sposobni igrači skloni koristiti atribuciju u vlastitu korist. Kod manje iskusnih igrača to je slučaj jer ne shvaćaju toliko dobro da su porazi ponekad njihova greška te da nisu uvijek sami zaslužni za uspjeh. S druge strane, izuzetno sposobni sportaši su navikli na učestale pobjede kao rezultat njihovog talenta i truda, pa je neuspjeh za njih neuobičajen i potencijalno uznemirujući ishod. U takvim su okolnostima oni skloni uzroke neuspjeha tražiti u okolnostima utakmice jer je dostupna informacija o neupjehu odstupajuća od uobičajenih iskustava. Konačno, individualni sportaši prave više atribucija u vlastitu korist od onih u grupnim sportovima jer su svjesni da ishod leži isključivo u njihovim rukama.

Uz samopodržavajuću strategiju, postoji još nekoliko razloga zbog kojih ljudi stvaraju atribucije u vlastitu korist. Jedan je taj što objašnjavanje drugima negativnog ishoda putem vanjskog uzroka služi kao strategija samopredstavljanja pod nazivom „stvaranje opravdanja“. Ljudi također koriste atribucije u vlastitu korist kako bi zaštitili samopoštovanje i u nekompetativnom okruženju. Tako nas tragični događaji mogu uznemiriti jer nas podsjećaju na vlastitu ranjivost i mogućnost da se tragedije mogu dogoditi i nama. U takvim okolnostima, ljudi su skloni negirati tu činjenicu koristeći obrambene atribucije, tj. objašnjenja koja omogućavaju izbjegavanje osjećaja ranjivosti i smrtnosti (Aronson, Wilson, Akert, 2005). Učestali oblici obrambenih atribucija predstavljaju nerealistični optimizam i vjerovanje u pravedan svijet.

Postavka nerealističnog optimizma je da ljudi misle kako je vjerojatnije da će se dobre stvari dogoditi njima nego drugima, tj. manje vjerojatno da će im se dogoditi loše stvari nego drugima. Takav je obrazac posebno učestao kod mlađih osoba (adolescencija i mlađa odrasla dob), koje se smatraju neranjivim unatoč dobrom raspolaganju informacijama o smrtnosti (Berk, 2008). Nerealistični optimizam u toj dobi ostavlja značajne posljedice u prometu. Tako Johan (1986; prema Semin i Fiedler, 1996) pronalazi da su mladi ljudi pod povećanim rizikom od prometnih nesreća, a taj je rizik većinom u funkciji njihove povećane želje za preuzimanjem rizika. Snažni dokazi u prilog nerealističnog optimizma pronađeni su i kod osoba u ekstremnim sportovima (Martin i sur. 2010, Middelton, Harris i Surman, 1996; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005),

oboljelih od raka (Clarke, Lovegrove, Williams i Macpherson, 2000; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005), ovisnika o heroinu (McGregor, Darke, Ali i Christie, 1998; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005) i igrača lutrije (Rogers, 1998; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005).

Drugi oblik obramene atribucije je vjerovanje u pravedan svijet, prema kojem ljudi pretpostavljaju da se loše stvari događaju lošim ljudima, a da se dobrim ljudima događaju dobre stvari (Aronson, Wilson, Akert, 2005). Takve pretpostakve, nažalost, nerijetko rezultiraju negativnim, čak i tragičnim posljedicama. Mnogi nalazi potvrđuju kako vjerovanje u pravedan svijet dovodi do „okrivljavanja žrtve“ za nepovoljnu situaciju u kojoj se našla. Tako Krahe (1988, 1991; prema Semin i Fiedler, 1996) pronalazi pristranost percepcije prema žrtvama seksualnog nasilja ne samo od strane socijalne zajednice, već i nadležnih institucija, poput policijskih, medicinskih i zakonodavnih radnika. Pokazano je kako neke karakteristike žrtve, poput nižeg socioekonomskog statusa, većeg broja seksualnih partnera i sl., dovode do atribuiranja veće odgovornosti žrtve. Uz to, postoje individualne razlike u opažačima, pri čemu su muškarci te pojedinci orijentirani na tradicionalne rodne uloge skloniji atribuiranju veće odgovornosti žrtve za nasilje (Semin i Fiedler, 1996). Ovaj smjer istraživanja sugerira da su ljudi indiferentni prema socijalnoj nepravdi ne zato što ne mare za pravdu već zato što ne vide nepravdu. Tako mnogi vjeruju da je siromaštvo zasluženo zbog nemara i lijenosti te da siromašni ljudi ne zaslužuju bolje (Furham i Gunter, 1984; prema Myers, 2008) ili da su bolesni ljudi odgovorni za vlastitu bolest (Gruman i Sloan, 1983; prema Myers, 2008). Zdravi i bogati mogu vidjeti svoju sreću i tuđu nesreću pravedno zasluženom jer im to daje osjećaj ponosa, kao i izbjegavanje odgovornosti za unesrećene (Myers, 2008). Koristeći se ovom atribucijskom pogreškom, promatrač nije prisiljen uočiti da se određene slučajnosti, nesreće ili zločini mogu dogoditi nedužnim osobama, poput njih, i takvo vjerovanje ga brani od osjećaja vlastite nesigurnosti (Aronson, Wilson, Akert, 2005).

3.4. KRAJNJA ATRIBUCIJSKA POGREŠKA

Slično kao i kod osnovne atribucijske pogreške, Pettigrew (1979, 1980; prema Myers, 2008) je pokazao kako krivo atribuiranje može utjecati i na pristranost u objašnjavanju ponašanja članova neke grupe. Autor nalaže kako smo poželjna ponašanja vlastite grupe skloni atribuirati internalno, a nepoželjna eksternalno i situacijski. Suprotno tomu, poželjna ponašanja druge grupe obično atribuiramo eksternalnim uzrocima koji su viđeni kao „izniman slučaj“, dok nepoželjna ponašanja pripisujemo internalnim i dispozicijskim uzrocima. U nekoliko su istraživanja Mass i

sur. (1989, 1992, 1995; prema Semin i Fiedler, 1996) demonstrirali takozvanu lingvističnu unutargrupnu pristranost, prema kojoj se pozitivna ponašanja vlastite grupe, kao i negativna ponašanja suprotne, objašnjavaju u apstraktnim terminima, dok se konkretniji termini koriste za opisivanje pozitivih ponašanja suprotne grupe i negativnih ponašanja vlastite grupe. Razlog je što apstraktniji termini upućuju na vremensku stabilnost i karakter osobnosti pojedinca, dok se konkretnim terminima naglasak stavlja na manje stabilne i eksternalne, situacijske uzroke ponašanja. Ovakva je pristranost pronađena i u političkom kontekstu, gdje su i židovske i nežidovske novine izvjestile o antisemitizmu i agresiji u Italiji koristeći negativne jezične termine, no nežidovske su novine svoje izjave formulirale u značajno konkretnijim terminima nego njihove židovske kolege (Mass, Corvino i Arcuri, 1995; prema Semin i Fiedler, 1996). Ovakav obrazac atribuiranja posebno je učestao u visokokonfliktnom međugrupnom okruženju, na temelju čega je pokazano kako je percipirani sukob s vanjskom grupom znatno značajniji prediktor za intergrupnu diferencijaciju nego što je sama važnost grupe. Uz to, pristranost je izraženija kod osoba koje su sklone predrasudama i diskriminaciji (Brown, 2006).

3.5. KULTURALNE RAZLIKE U ATRIBUCIJSKIM PRISTRANOSTIMA

S obzirom da socijalna psihologija proučava djelovanje situacije na pojedinca, kultura se može smatrati sveobuhvatnom situacijskom varijablom višeg stupnja. U većini zapadnih kultura naglasak se stavlja na pojedinčevu autonomiju, nezavisnost i samodovoljnost. Menon i sur. (1999; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005) uočavaju kako je to rezultat intelektualne povijesti ove kulturalne vrijednosti koja je rezultat židovsko-kršćanskog vjerovanja u dušu pojedinca i engleske pravne tradicije prava pojedinca. S druge strane, autori ističu kako istočne azijske kulture, utemeljene na konfucijskoj tradiciji, naglašavaju autonomiju grupe te da pojedinac stvara sliku o sebi na temelju društvene grupe kojoj pripada.

Nalazi dosljedno potvrđuju kulturalne razlike u stvaranju osnovne atribucijske pogreške, pri čemu su ljudi iz istočne kulture skloniji postupke objašnjavati situacijskim utjecajem, dok su oni iz zapadne kulture prednost davali dispozicijskim objašnjenima istih postupaka (Miller, 1984; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005). U tom smislu, ljudi u zapadnim kulturama ponašaju se više kao psiholozi ličnosti, dok su oni iz istočnih sličniji socijalnim psiholozima. Sličan učinak kulturalne pristranosti pronašli su Lee i suradnici (1996; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005). Naime, američki su novinari stvarali dispozicijske atribucije o događajima na nogometnim utakmicama, dok su hongkonški novinari stvarali više situacijskih atribucija. Međutim, urednici

novina ispravili su tu početnu sklonost pri atribuiranju i uključili suprotne vrste atribucija. Razlog tomu je što su urednički tekstovi zahtjevni za pisanje i zahtjevaju više razmišljanja i pomnije razmatranje, zbog čega za njih postoji veća vjerojatnost upuštanja u drugi korak stvaranja atribucija: svjesno analiziraje mogućih alternativnih uzroka ponašanja. Isti je autor uočio (1996; prema Myers, 2008) kako neki jezici promiču vanjske atribucije. Tako se u Španjolskoj umjesto „Zakasnio sam" koristi izraz „Budilica je prouzrokovala moje kašnjenje". Novija istraživanaja upućuju da su i ljudi iz istočnih kultura skloni stvarati dispozicijske atribucije, ali oni u obzir uzimaju i situacijske uzroke u znatno većoj mjeri nego oni iz zapadnih kultura. Dakle, kulturalna razlika sastoji se u tome da, kad su situacijska objašnjenja ponašanja istaknuta, pripadnici kolektivističkih kultura ih koriste kako bi stvorili više situacijskih atribucija o drugima. Za razliku od njih, čak i kad su situacijska objašnjenja istaknuta, pripadnici iz individualističkih kultura skloni su ih zanemariti ili podcijeniti kao moguće uzroke ponašanja, tj. oni nastavljaju činiti osnovnu atribucijsku pogrešku (Choi i Nisbett, 1998; Kitayama i Masuda, 1997; Masuda i Kitayama, 1996; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005). Pronađene su razlike i u intuitivnim vjerovanjima o osnovnoj atribucijskoj pogrešci, gdje Japanci, za razliku od Amerikanaca, ne preuveličavaju procjene koje drugi daju o njima, tj. nisu podložni efektu reflektora (Van Boven i sur., 1999; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005).

Slične su kulturalne razlike pronađene i kod drugih atribucijskih pristranosti. Tako su Choi i Nisbett (1988; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005) uočili razliku između korejskih i američkih sudionika u atribucijama koje su oblikovali o drugim ljudima tj. „izvođačima" ponašanja u pristranosti izvođač/promatrač, dok nije pronađena razlika u atribucijama koje su donosili o sebi. Naime, Amerikanci su ponašanje druge osobe pripisali njezinim dispozicijama, dok su Korejanci bili skloniji ponašanje pripisati situaciji. Kulturalna je razlika također pronađena i kod pristranosti u vlastitu korist. Primjerice, Lee i Seligman (1997; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005) uočavaju kako su kineski sudionici skloniji pripisati vlastiti uspjeh vanjskim aspektima situacije, a neuspjeh dispozicijskim faktorima. S druge strane, američki su sudionici skloniji preuzimati zasluge za vlastiti uspjeh, a neuspjeh pripisivati situacijskim aspektima. Isto tako, razlike su pronađene i u roditeljskim atribucijama pozitivnog i negativnog ponašanja vlastite i druge djece. Indijski su roditelji bili skloni činiti pristranost u vlastitu korist jer je ona utemeljena na tradicionalnom Hindu uvjerenju da su djeca proširenje roditelja i da se njihovo ponašanje odražava na roditelje. S druge strane, američki roditelji razlikuju ponašanja koja pripisuju osobnosti djece od onih za koje smatraju da su rezultat situacijskih utjecaja (Montemayor i Ranganathan, 2012). Konačno, što se atribucije vjerovanja u pravedan svijet tiče, također je

pronađena razlika, pri čemu je ta obrambena atribucija češća u kulturama u kojima postoje ekstremi u bogatstvu i siromaštvu. (Furham 1993; prema Aronson, Wilson, Akert, 2005).

4. ZAKLJUČAK

Socijalni psiholozi su nakon Heiderovog pionirskog rada u području atribucija posvetili značajan dio pažnje proučavanju i razumjevanju percepcije i uvjerenja ljudi o njihovom socijalnom svijetu. Budući da se tijekom godina znanje o atribucijama značajno proširilo i produbilo, u ovom je radu prezentiran tek manji dio atribucijskih teorija koje su se razvile iz Heiderovih spoznaja. Uz prikaz uobičajenih i dobro istraženih teorija atribucija, ovaj rad daje uvid i u novija, za socijalnu psihologiju potencijalno značajna saznanja koja proizlaze iz teorije relacijskih atribucija. Potreba za uvođenjem relacijskih atribucija kao trećeg lokusa uzročnosti proizašla je iz činjenice da je ponekad izrazito teško razgraničiti internalni od eksternalnog uzroka događaja. Razlog tomu je što su ljudi socijalna biće koja sliku o sebi i okolini ne mogu konstruirati nezavisno od drugih ljudi. Teorija relacijskih atribucija naglasak stavlja upravo na tome da uzrok događaja ponekad ne leži niti isključivo u akteru, niti okolini, već u njihovoj interakciji, tj. odnosu. U tom smislu, teorija relacijskih atribucija predstavlja proširenje trenutnih saznanja o mehanizmima atribucijama. Nadalje, iako je teorija svoju primjenu prvotno pronašla u organizacijskoj psihologiji, u okviru koje je do sada jedino i postavljena, mogla bi imati značajne implikacije i u širem socijalnom kontekstu te neformalnim interpersonalnim odnosima. Glavni nedostatak kod primjene navedene teorije je upravo izostanak njene empirijske provjere, u prilog čemu ide i to da do sada nije potakla veći broj istraživanja na temelju kojih bi se mogla potvrditi ispravnost njenih postavki. Do sada su obavljena samo dva rada na temu relacijskih atribucija, pri čemu u jednom istraživanju nije potvrđena hipoteza o povezanosti relacijskih atribucija sa specifičnim kognitivnim, emocionalnim i ponašajnim posljedicama, kako to teorija pretpostavlja, dok to nije slučaj s internalnim i eksternalnim atribucijama, gdje je povezanost postojala. Kako bi se teorija mogla validirati i uopće smatrati značajnom za proširenje znanja o atribucijama, potrebno ju je podvrgnuti daljnjim istraživanjima. Nadalje, iako je u radu prikazan uobičajen proces atribuiranja u mnogobrojnim i varijabilnim interpersonalnim i međugrupnim okolnostima, izostavljene su one informacije koje se vežu uz proces atribuiranja kod nekih poremećaja, kao i potencijalna primjena atribucija u terapijske svrhe. Unatoč tomu, rad je pružio bogate informacije o spoznajnim, emocionalnim i kognitivnim mehanizmima koji leže u podlozi atribucija, kao i specifičnim posljedicama do kojih dolazi na temelju stvaranja atribucija. Uz to, rad pruža objašnjenje uzroka i posljedica sveprisutnih atribucijskih pristranosti koje ljudi

stvaranju pri suočavanju sa socijalnim svijetom. Svi nalazi iznešeni u ovom radu upućuju na važnost primjene znanja o atribucijama u međuljudskom kontekstu, u svrhu poboljšanja interpersonalnih i intergrupnih odnosa.

5. LITERATURA

Aronson, E., Wilson, T.D. i Akert, R.M. (2005). *Socijalna psihologija*. Zagreb: Mate.

Berk, L. (2005). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Brooks, A. I Clarke, L. (2011). Combinig client-centred therapy with attributin theory. *Mental Healt Practice, 14*(9), 34-37.

Brown, R.(2006). *Grupni procesi: Dinamika unutar i između grupa*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Burton, J.P., Taylor, S.G. i Barber, L.K.(2014). Understanding internal, external, and relational attributions for abusive supervision. *Journal of Organizational Behavior*. *35*(6), 871-891.

Cox, R.H. (2005). *Psihologija sporta*. Jastrebarsko: Naklada Slap.

Eberly, M.B., Holley, E.C., Johnson, M.D., i Mitchell, T.R. (2011). Beyond internal and external: a dyadic theory of relational attributions. *Academy of Management Review, 36*(4), 731-753.

Kurtović, A. (2007). Odnos atribucijskih dimenzija, negativnih životnih događaja i depresivnosti: provjera modela beznadnosti. *Psihologijske teme*, *16*(1), 159-182.

Liang, X., Tsai, J., Mattis, K., Konieczna, M., i Dunwoody, S. (2014). Exploring Attribution of Responsibility in a Cross-National Study of TV News Coverage of the 2009 United Nations Climate Change Conference in Copenhagen. *Journal of Broadcasting & Electronic Media, 58*(2), 253-271.

Montemayor, R., i Ranganathan, C. (2012). Asian-Indian Parents' Attributions About the Causes of Child Behavior:A Replication and Extension WithParents From Chennai, India. *The Journal of Genetic Psychology*, *173*(4), 374-392.

Myers, D.G. (2008). *Social psychology*. Boston: McGraw Hill.

Peterson, S.E., i Schreiber, J.B. (2012). Personal and Interpersonal Motivation for group Projects: Replications of an Attributional Analysis. *Educational Psychology review, 24*, 287-311.

Ra, Y.S., Cha, S.Y., Hyun, M.-H. i Bae, S.M. (2013). The mediating effects of attribution styles on the relationship between overt-covert narcissism and forgiveness. *Social behavior and personality*, *41*(4), 881-892.

Semin, G.R. i Fiedler, K. (1996). Applied social psychology. London: Sage Publications.

Yeigh, T.(2007). Information-processing and perceptions of control: How attribution style affects task-relevant processing. *Australian Journal of Education & Developmental Psychology*, *7*, 120-138.